

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA 1 (P1)

HUKURI 2012

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

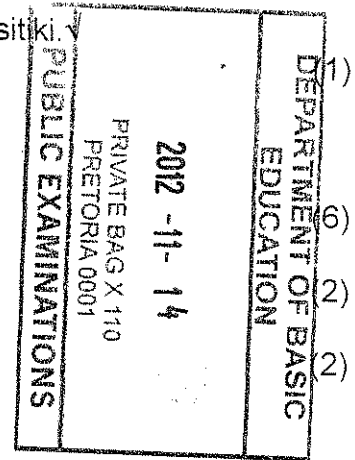
Memorandamu leyi yi na 6 wa tipheji.

XIYENGE XA A: XIKAMBELANTWISISO

XIVUTISO XA 1

XITSHURIWA XA A

- 1.1 Hi lava va nga evusweti√/ lava va pfumalaka/ lava va hluphekaka/ lava va nga evusiwaneni. √ (1)
- 1.2 Va kanerile hi timhaka ta ku cinca ka maxelo √/ku ponisa mbangu√ /ku hlayisa gezi na mati. √ (swilo swimbirhi ntsena.) (2)
- 1.3 I ya nthyakiso wa mbangu. √√ (2)
- 1.4 Musi√ /tikhemikaliv√ /oyili√ /maphepha√ /mabodhlela√ /tipulasitiki√ (nhlamulo yin'we ntsena.) (1)
- 1.5 A Vanhu lavakulu. √√
B Ku ndhundhuzela/ ku themendhela. √√
C Ku tilulamisela ku lwisana na nthyakiso wa mbangu. √√ (6)
- 1.6 Ku hunguta nthyakiso wa mbangu. √√ (2)
- 1.7 I munhu loyi a hloniphaka mbangu wa yena. √√ (2)
- 1.8 Amukela nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi faneleke.Xik. Va fanele ku xupuriwa hi nawu/ vafanele va dyondzisiwa nkoka wa mbhasiso wa mbangu.√√ (2)

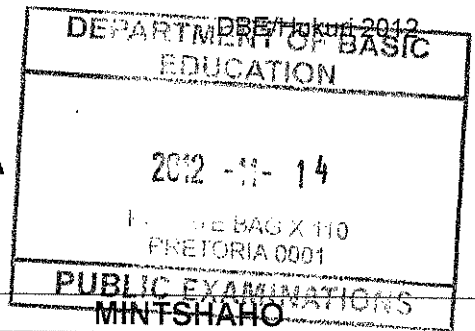

XITSHURIWA XA B: KATHUNI

- 1.9 Ku biha ka nthyakiso wa mbangu. √√
(Mukamberiwa u ta nyika nhlokomhaka leyi faneleke ya xitshuriwa lexi.) (2)
- 1.10 Hi le layiburari. √√ (2)
- 1.11 B / Ku kuma vutivi. √ (1)
- 1.12 A ku titimela,√ hinkwavo va ambarile swiambalo swo kufumela. Xik majesi. √√ (3)
- 1.13 I ku va munhu a hlaya tibuku a ta pasa/ a dyondzeka. √√ (2)
- 1.14 Ku pasa xikambelwana / ku kuma vutivi / ku humelela.√√ (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 30

S.G
LTM

XIYENGE XA B: NKOMISO/NKATSAKANYO WA NDZIMA**XIVUTISO XA 2**

	TIPOYINTI		MINTSHALO
1.	Vavasati va tekeriwa swa vona hi ku olova.	1.	'Vavasati va wela emavokweni ya swigevenga hi ku olova hileswi va talaka ku twela ngopfu vusiwana loko va vona munhu a ri ekhombiyeni.'
2.	Xigevenga xi titwerisa vusiwana hi ku famba hi tinhonga.	2.	'Xigevenga xa swi kota ku tifambisa hi tinhonga leswaku xi ta tweriwa vusiwana.'
3.	Loko munhu wa xisati o tshuka a xi rhwalerile bege a yisa emovheni u fika a tekeriwa mali.	3.	'Loko un'wana wa vavasati o tshuka a xi rhwalerile bege a xi yisela yona emovheni u fika a tekeriwa mali, hikuva movha wa kona wu pakiwa endhawini leyi nga tumbela.'
4.	Wansati u nghanisiwa emovheni lowu nga exihundleni a tekeriwa leswi a nga na swona.	4.	'Movha wa kona wu pakiwa exihundleni, kutani loko a fika na bege u ta nghanisiwa emovheni a khutuziwa.'
5.	Swi veka xitekamarito lexi rilaka ku fana na ricece exihundleni leswaku xi ta koka vavasati rinoko.	5.	'Loko swi vona wansati a ta, xitekamarito xa rilisiwa hi xikongomelo xo n'wi koka rinoko.'
6.	Xitekamarito xi nga vekiwa na le khumbini ra yindlu xi rilisiwa.	6.	'Minkarhi yin'wana xitekamarito xi vekiwa ekhumbini ra yindlu, kutani loko un'wana wa swirho swa ndyangu a huma a ya vona lexi rilaka u kombeteriwa hi xibamu a tlhelerisiwa endlwini, kutani a sindzisiwa ku humesa hinkwaswo swa nkoka.'
7.	Etirhobotweni swigevenga swi tekela vachayeri mimovha na nhundzu hi ku endla wonge swi le ku xaviseni.	7.	'Lomu tirhobotweni swigevenga swi endla wonge swi xavisa swo karhi, kutani loko muchayeri a lava ku xava swi n'wi phutuma swi teka movha kumbe tinhundzu.'
8.	Lomu ku pakiwaka mimovha swi va tekela hi ku penda xivoni xa tlhelo ra muchayeri.	8.	'Etindhawini leti ku pakiwaka mimovha swa swi kota ku penda xivoni xa hala ku tshamaka muchayeri leswaku a ta ka a nga koti ku vona swa le ndzhaku..'

Makoreketelo ya nkomiso:

Nkomiso wu fanele ku koreketiwa hi ndlela leyi landzelaka:

- **Maavelo ya timaraka:**

- 7 wa timaraka i ta 7 wa tipoyinti : N (7) (maraka ya1 hi poyinti)
- 3 wa timaraka i ta ririmi : R (3)
- Ntsengo wa timaraka : 10

Vundzeni bya memorandumu leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

TB

S.G

LHM

• **Maavelo ya timaraka ta ririmi:**

- 1–3 wa tipoyinti leti nga tona: nyika maraka yin'we
- 4–5 wa tipoyinti leti nga tona: nyika timaraka timbirhi.
- 6–7 wa tipoyinti leti nga tona: nyika timaraka tinharhu.

LEMUKA:

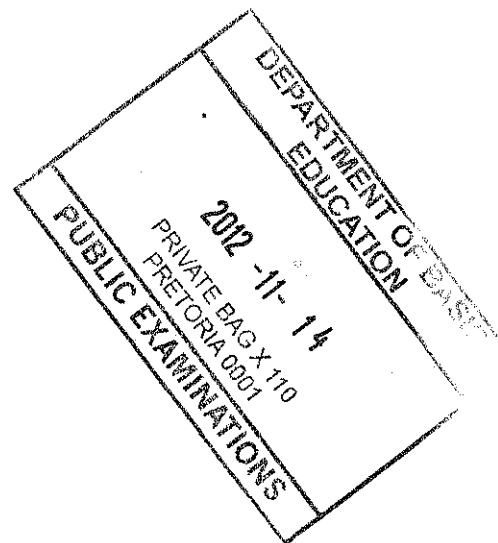
• **XIVUMBEKO:**

- Hambiloko nkomiso wu tsariwile hi xivumbeko xo hoxeka wu fanele ku kamberwa.
- Hambiloko nkomiso wu tsariwile hi xivumbeko xa tipoyinti kumbe swivulwa wu fanele wu nga onhi mongo wa timhaka.

• **NTSENGO WA MARITO:**

- Vakoreketi va languteriwa ku kambisisa ntsengo wa marito lama tirhisiweke.
- U nga susi timaraka loko mukamberiwa a nga kombisangi ntsengo wa marito lama tirhisiweke kumbe ma kombisiwile hi ndlela yo hoxeka.
- Loko ntsengo wa marito wu hundzisiwile, hlaya ku fika eka 5 wa marito lama ku hundzisiweke hi wona, kutani u nga tekeli enhlokweni marito lama nga ta landzela eka nkomiso.
- Minkomiso yo koma ngopfu kambe yi ri na tipoyinti hinkwato leti lavekaka a yi fanelangi ku xupuriwa.

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 10

XIYENGE XA C: NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

XIVUTISO XA 3

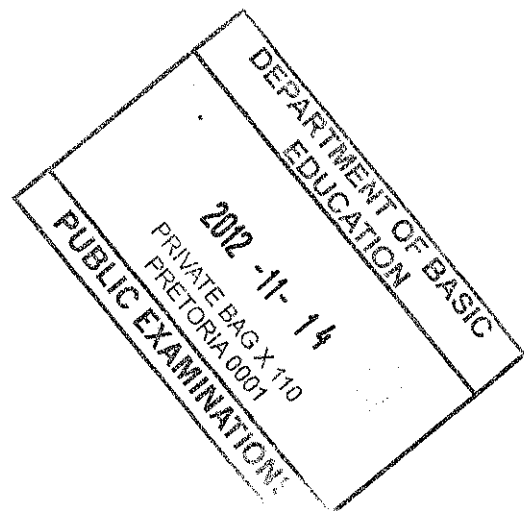
XITSHURIWA XA D: XINAVETISO

- 3.1 Eka vavanuna. Hi vona hi marito yo huma eka xinavetiso lama nge: ' teki ya vavanuna.' √√ (2)
- 3.2 A yi kona teki yin'wana yo fana na wena. √√ (2)
- 3.3 I ku endlela ku koka rinoko ra vaxavi. √√ (2)
- 3.4 C /Yi fambisana kahle. √√ (2)
- 3.5 Loko ndzi kombisa leswaku ku hava yin'wana yo tlula yona .√√ (2)
- [10]

XIVUTISO XA 4

XITSHURIWA XA E: KHATHUNI

- 4.1 Metse/tinhlayo. √√ (2)
- 4.2 Mudyondzi √ na mudyondzisi. √ (2)
- 4.3 B /Mbita. √ (1)
- 4.4 U nga ndzi kombi nhlayo ya kona. √√ (2)
- 4.5 Swi lava u tikarhata eka dyondzo leyi **loko** u lava ku humelela/Swi lava u tikarhata **loko** u lava ku humelela eka dyondzo leyi. √√ (2)
- 4.6 Tidyondzo. √ (1)
- [10]

T10
S.G
LTM

XIVUTISO XA 5

XITSHURIWA XA F: PROSI

- 5.1 5.1.1 Vengiwaka.√√ (2)
- 5.1.2 (a) Ku twisa ku vava/ku terisa vusiwana .√√
(b) Ku fuma ngopfu. √√ (4)
- 5.1.3 Tshama ehansi u dya vuswa./Ndzi tshama ndzi hlangana na yena evhengeleni.√√ (2)
- 5.1.4 Xisiwana.√√ (2)
- 5.1.5 Eka **vafambisi** lava va nga ehenhla ka yena mukhanselara a nga endla leswaku wadi hinkwayo yi xaniseka. √√ (2)
- 5.1.6 Vana vo tirhandza va tshama va basile. √√
(Mudyondzi u ta tsala xivulwa xin'wana na xin'wana lexi kombaka ku twisisa rhavi ra xitlhelelo) (2)

XITSHURIWA XA G: XIFANISO

- 5.2 5.2.1 Enhlokweni. √ (1)
- 5.2.2 Man √√ (2)
- 5.2.3 B/Xibukwana√ (1)
- 5.2.4 Xi komba nkarhi lowu nga hundza.√√ (2)
- [20]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 40
NTSENGO WA TIMARAKA: 80

